

DOI 10.31558/2307-2318.2022.4.3

UDC 332.1: 334.012.23

JEL: M 21, R 11

Дороніна О.А.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та поведінкової економіки
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID ID: 0000-0001-7430-4881
o.doronina@donnu.edu.ua

Трегубов О.С.,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри підприємництва, корпоративної та просторової
економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0397-5570>
a.trigubov@donnu.edu.ua

Якімова Н.С.,

доктор економічних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0001-5278-1142
n.yakimova@donnu.edu.ua

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ВІННИЧЧИНІ

В статті обґрунтовано роль соціального підприємництва як антикризового інструменту поживлення економіки та ринку праці, підтримки соціально-вразливих груп населення та вирішення нагальних соціальних потреб громад в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України. В ході експертного опитування з використанням авторської анкети проведено оцінку потенціалу розвитку соціального підприємництва на Вінниччині. Встановлено, що в сучасних умовах потенційна сфера розвитку соціального підприємництва є доволі широкою за умови, що пріоритет буде надано тим сферам, які є найбільш сприятливими для працевлаштування соціально вразливих груп населення.

Виявлено, що найбільш суттєвими перешкодами розвитку соціального підприємництва наразі є такі: відсутність у підприємців навичок ведення соціального підприємства, обмежений доступ до програм фінансування, низький рівень поінформованості підприємців про наявні програми підтримки/можливості фінансування; законодавча неврегульованість. Акцентовано, що ці фактори мають бути покладені в основу розробки заходів підтримки розвитку соціального підприємства на регіональному та національному рівні. В той же час, в цілому результати експертного опитування демонструють, що на Вінниччині наявні всі передумови для ефективного розвитку соціального підприємства.

Ключові слова: соціальне підприємництво, потенціал розвитку соціального підприємства, підприємницька діяльність, соціальний бізнес

Рис. – 4; Літ. - 5

Doronina O.

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Management and Behavioral Economics
Vasyl' Stus Donetsk National University
ORCID ID: 0000-0001-7430-4881
o.doronina@donnu.edu.ua

Tregubov O.

Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Docent,
Head of the Department of Entrepreneurship, Corporate and Spatial Economics,
Vasyl' Stus Donetsk National University
ORCID: [http:// orcid.org/ 0000-0002-0397-5570](http://orcid.org/0000-0002-0397-5570)
a.trigubov@donnu.edu.ua

Yakymova N.

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University
ORCID: 0000-0001-5278-1142
n.yakimova@donnu.edu.ua

**POTENTIAL FOR THE SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT
IN VINNYCHINA**

The article substantiates the role of social entrepreneurship as an anti-crisis tool for revitalizing the economy and the labor market, supporting socially vulnerable population groups and solving the urgent social needs of communities in the conditions of war and post-war economic recovery of Ukraine. In the course of an expert survey using the author's questionnaire, an assessment of the potential for the development of social entrepreneurship in Vinnychina was carried out. It has been established that in modern conditions, the potential sphere of development of social entrepreneurship is quite wide, provided that priority will be given to those spheres that are the most favorable for the employment of socially vulnerable population groups.

It was found that the most significant obstacles to the development of social entrepreneurship are currently the following: entrepreneurs' lack of social entrepreneurship skills, limited access to financing programs, low level of awareness of entrepreneurs about available support programs/financing opportunities; legislative irregularity. It was emphasized that these factors should be the basis for the development of measures to support the development of social entrepreneurship at the regional and national level. At the same time, in general, the results of the expert survey demonstrate that Vinnychina has all the prerequisites for the effective development of social entrepreneurship.

Key words: social entrepreneurship, social entrepreneurship development potential, entrepreneurial activity, social business

Постановка проблеми. В умовах війни України з росією стрімко зростає чисельність соціально вразливих верств населення – це й безробітне населення, й внутрішньо переміщені особи (за даними Міжнародної організації міграції їх чисельність становить більше 6,5 млн. осіб, проти 1,5 млн. у 2021 р.). Загострюються соціальні ризики, стрімко падає рівень життя, збільшується навантаження на бюджет та соціальну

інфраструктуру. При цьому, руйнівною для економіки та людського потенціалу є стратегія пасивного утримання в очікуванні сторонньої допомоги. Актуалізується завдання перетворення дотаційних, соціально-вразливих категорій громадян в економічну активну частину суспільства, яка здатна не лише фінансово забезпечувати себе, а й сплачувати податки та створювати робочі місця для інших.

Внаслідок воєнної агресії росії, з лютого 2022 р. економіка України та регіонів відчула нові виклики, що потребують запровадження нових антикризових управлінських підходів задля збереження економічного та людського потенціалу. Серйозною соціально-економічною проблемою на тлі руйнування економічної та промислової інфраструктури, згорання бізнесу, є зростання кількості осіб, які втратили джерело трудових доходів та масове зростання кількості внутрішньо-переміщених осіб (близька 7 млн. осіб), що потребує розробки програм підтримки зазначених категорій громадян України та активізації соціальних ініціатив в регіонах, що є місцем закріплення ВПО. На часі – забезпечення синергії потреб та запитів соціально незахищених верств населення, органів влади та місцевого самоврядування, громадських організацій, донорських організацій та бізнесу. Саме соціальне підприємництво наразі може виступати як своєрідний антикризовий інструмент пожевлення економіки та ринку праці, підтримки соціально-вразливих груп населення та вирішення нагальних соціальних потреб громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку соціального підприємства в Україні останніми роками набуває популярності та знаходиться на перетині проблемного поля різних галузей наук: економіки, підприємництва, права, соціології, соціальної роботи тощо. В.М. Ільченко позиціонує соціальне підприємництво як індикатор свідомості суспільства, як інструмент самофінансування громадських організацій для втілення соціальних перетворень, а також обґрунтовує надзвичайну актуальність розвитку соціального підприємництва в поточній соціально-економічній ситуації в Україні [3]. Результати оцінки стану розвитку соціального підприємництва в Україні та світі, а також його проблем та основних можливостей наведено в роботі Новик І.В., один з висновків якої акцентує, що для стрімкого розвитку соціально корисної підприємницької діяльності необхідно створення правового забезпечення та норм її регулювання [5]. Оцінюванню потенціалу розвитку соціального підприємництва в Україні присвячено дослідження Голубєва О.В. Ідея дослідника полягає у розробці наукового підходу до формування комплексної системи індикаторів, аналіз динаміки яких дасть змогу інститутам регулюючого впливу своєчасно реагувати на реальний потенціал накопиченої соціальної напруги та удосконалити державне регулювання розвитку соціального підприємництва [2]. Надзвичайно актуальні питання розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану досліджено в роботі О.В. Ачкасової, яка доводить, що в цих умовах соціальне підприємництво здатне згладити ряд гострих питань в суспільстві, а кож прискорити їх вирішення. Дослідниця наголошує, що діяльність соціальних підприємств сприяє вирішенню проблем соціально незахищених людей, їх працевлаштування та громадської адаптації і саме тому ця діяльність є вигідною для відновлення та економічного розвитку України [1]. А. Корнецький констатує масову інтеграцію соціального підприємництва в українське суспільство та наголошує на тому, що війна є каталізатором соціального підприємництва [4]. Поділяючи думки зазначених дослідників щодо актуальності напрацювань механізмів підтримки розвитку соціального партнерства в Україні, вважаємо, що безпосередня увага створенню умов для його

поширення має приділятися саме на регіональному рівні з урахуванням наявного потенціалу певного регіону та умов ведення підприємницької діяльності.

Мета дослідження полягає в оцінці потенціалу розвитку соціального підприємництва на Вінничині як засобу поживлення економіки регіону в умовах війни та повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. Серед регіонів України, лідером за кількістю зареєстрованих ВПО у 2022 р. стала Вінниччина. Це люди, які втратили домівки, роботу, бізнес, та потребують допомоги держави та суспільства. Соціальне ж підприємство може стати ефективною формою такої допомоги. На відміну від звичайної благодійності, соціальні підприємства – це сталі бізнесові механізми, які мають набагато більший вплив на існуючі проблеми та дозволяють ефективніше розподіляти фінансові ресурси. Актуальність розвитку соціального партнерства усвідомлена на місцевому рівні. Ще у довоєнний період запит на формування навчальних програм для підприємців в сфері соціального забезпечення та фахівців з управління соціальними проектами в Україні був надзвичайно актуальним. Наразі соціальне підприємство є відносно новим та затребуваним напрямом економічної діяльності, що створює інноваційні рішення сучасних соціальних проблем із використанням бізнес-підходів.

Саме Вінниця була першим містом в Україні, яке розробило і почало реалізовувати Програму розвитку соціального підприємництва. У 2021 р. у м. Вінниця Донецьким національним університетом імені Василя Стуса спільно з Вінницькою міською радою проведено Міжнародний форум соціального підприємництва, який довів необхідність розвитку соціально-орієнтованого підприємництва, залучення соціально-незахищених груп населення до підприємницької діяльності, поширення кращих практик соціального підприємництва для вирішення наявних соціальних проблем, досягнення позитивних соціальних змін.

Дослідження оцінки потенціалу розвитку соціального підприємництва на Вінничині проводилось в рамках проекту «Соціальне підприємство – партнерство для змін», що у 2022 р. реалізовувався ДонНУ імені Василя Стуса за підтримки програми Fulbright в Україні. Авторами статті, які виступали учасниками робочої групи проекту, за допомогою розробленої анкети проведено експертне опитування з використанням Google Forms. Анкета включає 8 запитань, які розкривають проблему розвитку соціального підприємництва на Вінничині.

Перше запитання експертам сформульовано наступним чином: «У чому полягає, на Ваш погляд, місія соціального підприємства?». У відповідь на дане запитання отримано наступні відповіді (наведено в узагальненому вигляді з урахуванням найбільш часто повторюваних думок експертів):

– розв'язання соціальних питань суспільства при одночасному створенні умов для успішного функціонування бізнесу. Чим більше в регіоні буде створено умов для функціонування соціальних підприємств, тим більшу охопленість населення послугами соціального характеру буде отримано;

– соціальне підприємство як бізнес, що має переважно соціальні цілі та доходи якого, головним чином, реінвестують у розвиток підприємства та/або спрямовують на громадські справи чи вирішення гострих соціальних проблем;

- спрямованість на створення соціальної цінності – вирішення соціальних проблем, реалізацію соціальних ініціатив;
- вирішення дослідженої соціальної/екологічної проблеми в регіоні бізнес шляхом;
- у формуванні соціально відповідальної і соціально захищеної людини;
- вплив на соціальну проблему з допомогою бізнес-інструментів;
- залучити більше людей до підприємницької діяльності;
- вирішувати соціальні проблеми бізнесовими методами;
- вирішувати соціальні проблеми через підприємництво;
- вирішення соціальних проблем території;
- в генерації та просуванні інновацій.

Друге запитання «Які сфери діяльності, на Вашу думку, є найбільш перспективними для розвитку соціального підприємництва?» дозволило отримати наступні відповіді:

- охорона здоров'я, соціальний захист, професійне навчання, освіта, послуги для людей похилого віку або допомога малозабезпеченим людям; місцевий розвиток уразливих регіонів; переробка сміття, захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культуру та історичне збереження, науку, дослідження та інновації, захист прав споживачів, аматорський спорт;

- працевлаштування вразливих груп населення (ВПО, людей, що отримали інвалідність внаслідок війни, ветерани війни), створення соціальних сервісів, скерування прибутку на підтримку соціальних проєктів/організацій;

- усі сфери, що спрямовані на підсилення соціальної захищеності – працевлаштування + зайнятість, комунальне господарство, екологія, комунікації з владою (GR) тощо;

- працевлаштування осіб з соціально незахищених категорій населення;
- всі сфери, проте все залежить від соціально незахищених груп;
- агробізнес, IT-технології, надання послуг, туризм;
- послуги, їжа, будівництво, одяг;
- інноваційні сфери.

Таким чином, експерти вважають що в сучасних умовах потенційна сфера розвитку соціального підприємництва є доволі широкою за умови, що пріоритет буде надано тим сферам, які є найбільш сприятливими (придатними) для працевлаштування соціально вразливих груп населення.

На третє питання «Яка організаційно-правова форма соціального підприємства, на Вашу думку, є більш ефективною?» 54,5% експертів відповіли, що ефективність соціального бізнесу не залежить від його організаційно-правової форми, 36,4% вважають, що більш ефективною формою є громадське об'єднання, громадська організація та 9,1% - фізична особа-підприємець (рис. 1).

На четверте питання «Чи існують наразі суттєві перешкоди для розвитку соціального підприємництва в межах Вашого регіону?» більшість респондентів (81,8%) відповіли стверджувально (рис. 2).

Такий високий відсоток респондентів, які констатують наявність перешкод для розвитку соціального підприємництва обумовлює потребу уточнення – які саме перешкоди нами вважаються найбільш значущими.

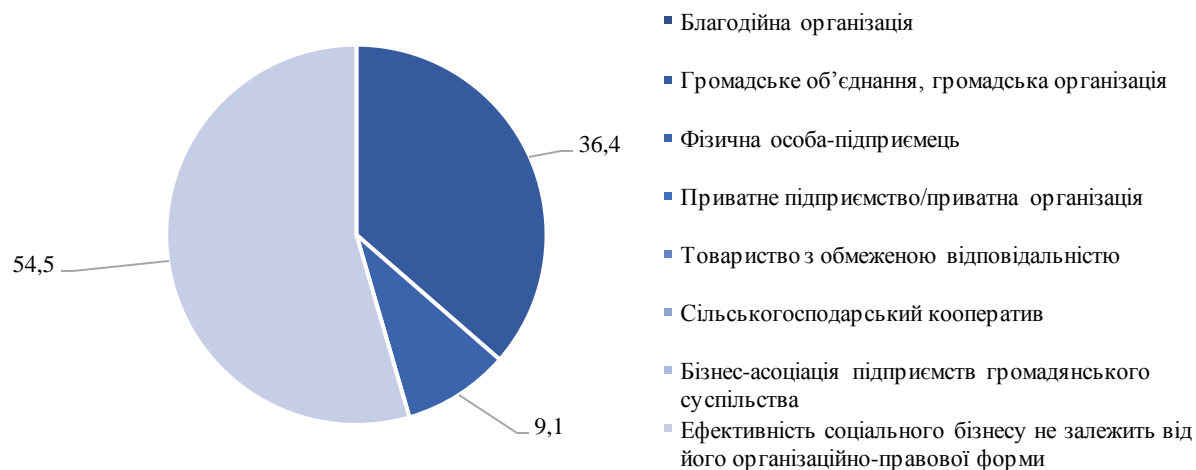

Рисунок 1 – Розподіл респондентів за відповіддю на питання «Яка організаційно-правова форма соціального підприємства, на Вашу думку, є більш ефективною?»

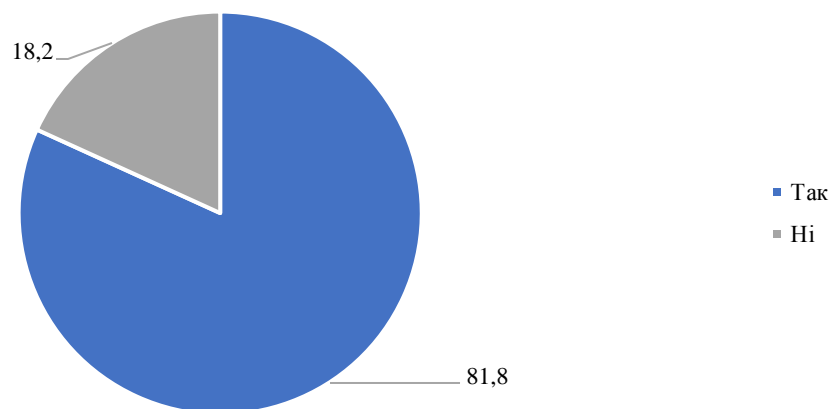

Рисунок 2 – Розподіл експертів за відповіддю на питання «Чи існують наразі суттєві перешкоди для розвитку соціального підприємництва в межах Вашого регіону?»

На п'яте питання «Якщо Ви відповіли «Так» на попереднє запитання, то уточніть, будь-ласка, в чому полягають ці перешкоди? (оберіть не більше трьох відповідей)» більшість експертів (80%) акцентувало увагу на відсутності у підприємців навичок ведення соціального підприємництва, обмеженому доступі до програм фінансування (50%), низькому рівні поінформованості підприємців про наявні програми підтримки/можливості фінансування (40%) та законодавчій неврегульованості (40%) (рис. 3).

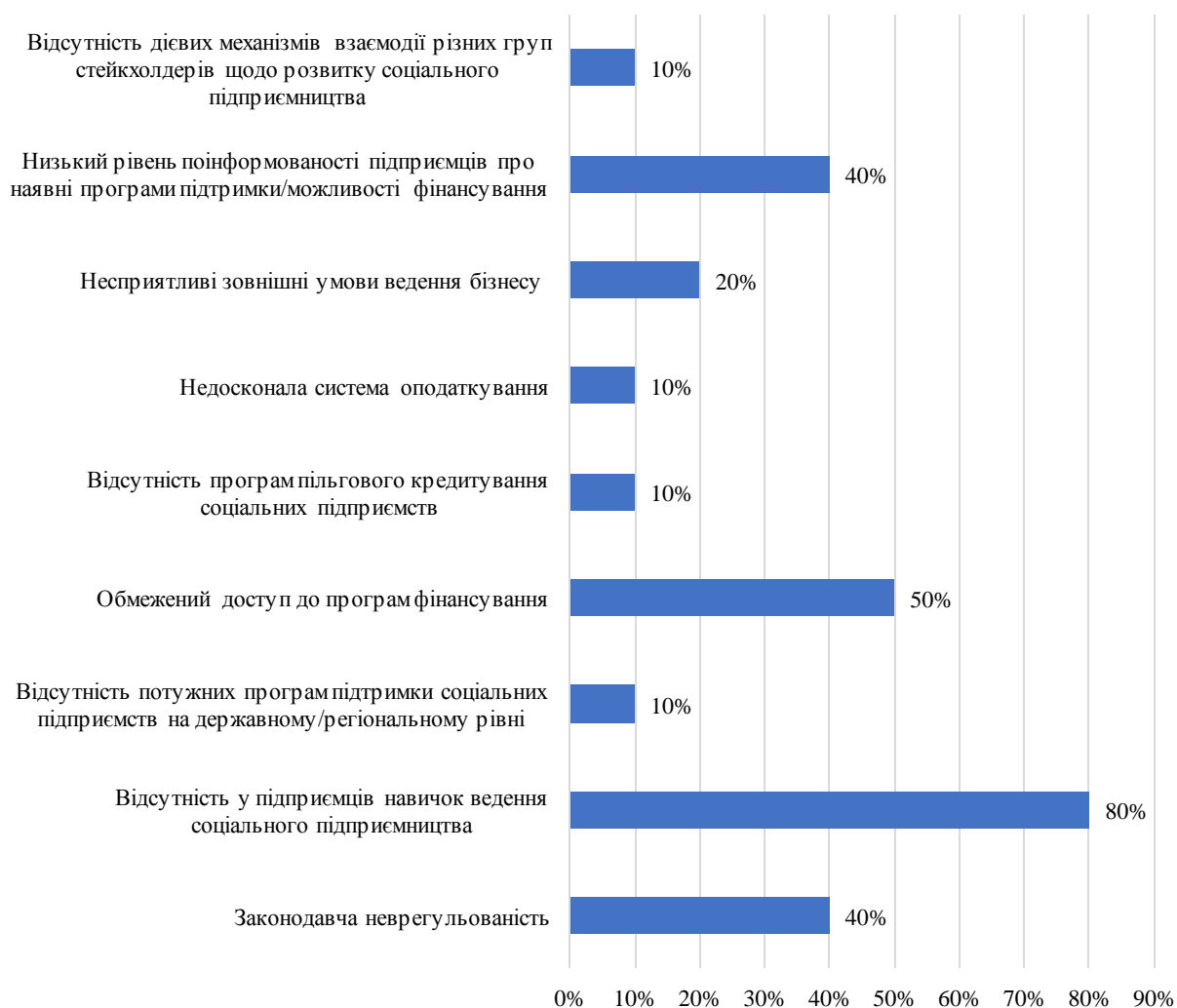

Рисунок 3 – Розподіл опитаних за відповіддю на питання «Якщо Ви відповіли «Так» на попереднє запитання, то уточніть, будь-ласка, в чому полягають ці перешкоди? (оберіть не більше трьох відповідей)»

Опрацьовуючи відповіді експертів на дане запитання зазначимо, що з їх урахуванням мають розроблятися заходи підтримки розвитку соціального підприємства на регіональному та національному рівні та визначатися пріоритетні завдання в межах регіональних програм розвитку малого підприємництва (в ідеалі – розробленої програми розвитку соціального підприємництва).

На шосте запитання «Чи змінилась, на Вашу думку, мотивація підприємців щодо створення та ведення соціального бізнесу після початку війни України з росією?» більшість респондентів вважає, що безумовно мотивація зросла (81,8%) (рис. 4).

На сьоме запитання «Які позитивні ефекти для громади матиме розвиток соціального підприємництва у Вашому регіоні?» респонденти відповіли наступним чином:

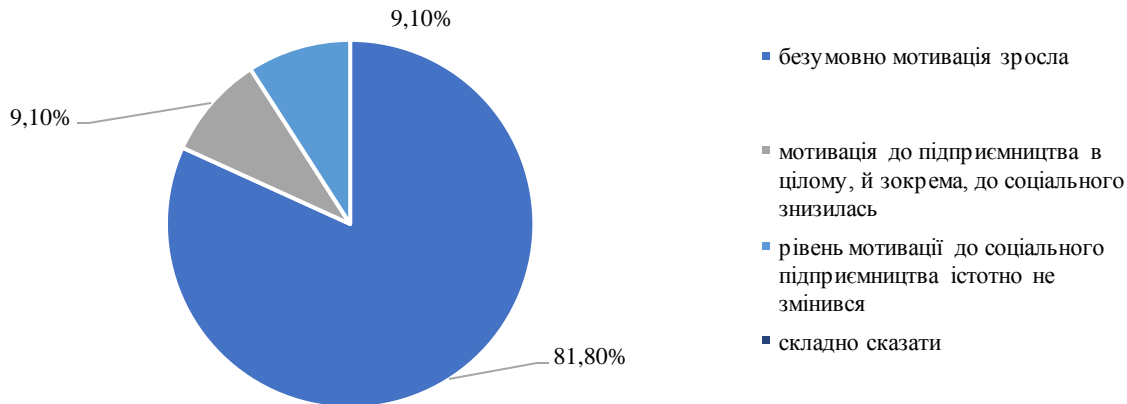

Рисунок 4 – Розподіл експертів за відповіддю на питання «Чи змінилась, на Вашу думку, мотивація підприємців щодо створення та ведення соціального бізнесу після початку війни України з росією?»

– поява нових видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малоприбутковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки. Більш ефективне використання наявних ресурсів регіону у вирішенні соціальних проблем. Зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів);

– створення нових робочих місць, підвищення рівня підприємницької активності, підвищення рівня доходів населення та ступеня задоволення їх послуг, забезпечення населення з особливими потребами продуктами та послугами, які в більшості випадків їм були не доступними;

– збільшення робочих місць, скорочення рівня безробіття, розвиток регіону та певних галузей, у яких поширюється соціальне підприємництво;

– зростання соціальної захищеності - збільшення мотивації - зростання продуктивності - збільшення обігу;

– покращення іміджу підприємницької діяльності, позитивний вплив на рішення проблем, збільшення ВВП;

– робочі місця, податки, конкуренція, підвищення якості товарів і послуг;

– створення нових робочих місць для вразливих груп населення;

– паралельне вирішення соціальних й економічних проблем;

– довіра між людьми, взаємопідтримка.

На восьме питання «На Вашу думку, магістерська програма «Соціальне підприємництво», розроблена в ДонНУ імені Василя Стуса, може бути корисною для таких груп потенційних абітурієнтів» більшість експертів наголосила на корисності магістерської програми для представників соціально-незахищених категорій населення, які прагнуть бути активними учасниками економіки (81,8%), членів ГО та представників місцевих органів влади, які прагнуть удосконалити навички адміністрування соціальних підприємств та управління соціальними проектами (72,7%) та випускників бакалаврату,

молоді, яка має прагнення відкрити власну справу та має високий рівень зацікавленості у вирішенні соціальних проблем (72,7%).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження оцінки потенціалу розвитку соціального підприємництва на Вінничині довело, що наразі соціальне підприємництво є відносно новим та затребуваним напрямом економічної діяльності, що створює інноваційні рішення сучасних соціальних проблем із використанням бізнес-підходів. На Вінничині є всі передумови для ефективного розвитку соціального підприємництва. Розвиток соціального підприємництва на Вінничині сприятиме залученню до сфери зайнятості соціально вразливих категорій населення, виробництву продукту або послуг, призначених для вирішення соціальних проблем. Це суттєво скоротить навантаження на соціальну сферу управління та забезпечить скорочення чисельності безробітного населення, що з'являється внаслідок ведення бойових дій на значній частині території України та через суттєві руйнації соціальної та промислової інфраструктури країни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>
2. Голубєв О. В. Оцінювання потенціалу розвитку соціального підприємництва в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 2022. № 3. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-07>
3. Ільченко В. М. Соціальне підприємництво як індикатор свідомості суспільства. *Економічний простір*, 2022. (178), С. 46-50.
4. Корнецький А. Війна як каталізатор соціального підприємництва. URL: <http://surl.li/fbsls> (дата звернення: 15.11.2022 р.)
5. Новик І.В. Соціальне підприємництво: стан та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022, № 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6>

REFERENCES

1. Achkasova O. V. (2022) Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva v ukraini v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>
2. Holubiev O. V. (2022) Otsiniuvannia potentsialu rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seria: ekonomika ta upravlinnia*, № 3. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-07>
3. Ilchenko V. M. Sotsialne pidpriemnytstvo yak indykator svidomosti suspilstva. *Ekonomichnyi prostir*, 2022. (178), S. 46-50.
4. Kornetskyi A. Viina yak katalizator sotsialnoho pidpriemnytstva. URL: <http://surl.li/fbsls> (data zvernennia: 15.11.2022 r.)
5. Novyk I.V. (2022) Sotsialne pidpriemnytstvo: stan ta perspektyvy. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6>